



Brisele, 27.1.2021.
COM(2021) 50 final

ZALĀ GRĀMATA

PAR NOVECOŠANU

Paaudžu solidaritātes un savstarpējās atbildības veicināšana

1.	Ievads	2
2.	Pamatu ielikšana	3
2.1.	<i>Veselīga un aktīva novecošana</i>	4
2.2.	<i>Izglītība un apmācība mūžizglītības perspektīvā</i>	4
2.3.	<i>Izglītības pieejamības teritoriālie aspekti</i>	5
3.	Mūsu darba dzīves maksimāla realizēšana.....	6
3.1.	<i>Vairāk cilvēku integrēšana darba tirgū</i>	6
3.2.	<i>Ražīgums, inovācija un uzņēmējdarbības iespējas</i>	8
3.3.	<i>Nodarbinātība un ražīgums – teritoriālā perspektīva</i>	9
4.	Jaunas iespējas un problēmas pensionēšanās posmā.....	11
4.1.	<i>Aktivitātes saglabāšana</i>	11
4.2.	<i>Nabadzība vecumdienās</i>	12
4.3.	<i>Pietiekamas, taisnīgas un ilgtspējīgas pensiju sistēmas</i>	14
5.	Novecojošas sabiedrības augošo vajadzību apmierināšana	15
5.1.	<i>Novecojošas sabiedrības vajadzību apmierināšana veselības un ilgtermiņa aprūpes jomā</i> ..	17
5.2.	<i>Mobilitāte, savienojamība un piekļūstamība</i>	19
5.3.	<i>Teritoriālās atšķirības attiecībā uz piekļuvi aprūpei un pakalpojumiem</i>	19
5.4.	<i>Labbūtnības uzlabošana ar paaudžu solidaritātes palīdzību</i>	22
6.	Perspektīva	24

1. Ievads

Novecošana ietekmē ikvienu mūsu dzīves aspektu visa mūža garumā. Laikā, kad pašreizējā pandēmija mūs vēl aizvien apdraud un mēs cīnāmies, lai glābtu cilvēku dzīvību un sargātu iztikas līdzekļus, mums nevajadzētu aizmirst par vērā ņemamu attīstību, proti, vēl nekad iepriekš tik daudzi eiropieši nav sasnieguši tik garu mūžu. Tas ir liels sasniegums, kura pamatā ir ES sociālā tirgus ekonomika.

Pēdējās piecās desmitgadēs gan vīriešiem, gan sievietēm dzimšanas brīdī paredzamais mūža ilgums ir palielinājies par aptuveni 10 gadiem. ES reģionu demogrāfiskais profils ir ļoti atšķirīgs, it īpaši tas atšķiras starp pilsētām un lauku apvidiem – dažās vietās ir liels vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars, savukārt citās pieaug darbības vecuma iedzīvotāju skaits. Eiropa nekādā gadījumā nav vienīgais kontinents, kurā sabiedrība noveco, taču Eiropā šis process ir visizteiktākais. Piemēram, iedzīvotāju mediānais vecums Eiropā¹ šobrīd ir 42,5 gadi, kas vairāk nekā divas reizes pārsniedz attiecīgo rādītāju Āfrikā. Arī nākamajās desmitgadēs šī atšķirība vēl aizvien būs liela.

Šī tendence būtiski ietekmē cilvēku ikdienas dzīvi un mūsu sabiedrību. Tā ietekmē ekonomikas izaugsmi, fiskālo stabilitāti, veselības un ilgtermiņa aprūpi, labbūtību un sociālo kohēziju. Turklāt pandēmijas nesamērīgi lielā ietekme uz gados vecākiem cilvēkiem (hospitalizācijas un nāves gadījumu skaita ziņā) ir izgaismojusi dažus no izaicinājumiem, kurus sabiedrības novecošana rada veselības un sociālajai aprūpei. Taču novecošana paver arī jaunas iespējas jaunu darbvietu radīšanai, sociālā taisnīguma veicināšanai un labklājības palielināšanai, piemēram, senioru un aprūpes ekonomikā.

Dalībvalstis pievēršas novecošanas izraisītajām sekām, uzlabojot izglītības un prasmju sistēmas, veicinot ilgāku un pilnīgāku darba mūžu un sekmējot sociālās aizsardzības un pensiju sistēmu reformas. Tomēr, ņemot vērā šīs tendences mērogu, tempu un ietekmi uz visu sabiedrību, mums arī jāaplūko **jaunas pieejas** un jānodrošina, ka mūsu politika ir piemērota problēmu risināšanai lielu pārmaiņu laikmetā – laikmetā, ko raksturo gan zaļā un digitālā pārkārtošanās, gan jauni darba veidi un pandēmiju draudi.

Šīs zaļās grāmatas mērķis ir sākt **plašas politikas debates par novecošanu**, lai apspriestu iespējas, kā prognozēt novecošanas radītos izaicinājumus un iespējas un reaģēt uz tiem, jo īpaši ņemot vērā ANO Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam un ANO Veselīgu vecumdienu desmitgadi. Kompetence novērst novecošanas radītās sekas lielākoties ir dalībvalstu ziņā, un Eiropas Savienībai ir visas iespējas, lai apzinātu svarīgākos jautājumus un tendences un atbalstītu valstu, reģionālajā un vietējā līmenī veiktu rīcību novecošanas jomā. Eiropas Savienība var palīdzēt dalībvalstīm un reģioniem izstrādāt pašiem savus, konkrētajām vajadzībām piemērotus politikas risinājumus novecošanas jomā.

¹ “Eiropa” šajā kontekstā attiecas uz visu kontinentu. Avots: [ANO Pasaules iedzīvotāju skaita prognoze, 2019. gada redakcija](#). Tiesīsaistē pieejamajā Eurostat datu tabulā demo_pjanind ir norādīts, ka mediānais vecums ES-27 valstīs 2019. gadā bija 43,7 gadi.

Eiropas sociālo tiesību pīlārā² ir izklāstīti vairāki principi, kas tieši vai netieši attiecas uz novecošanas skartajām jomām, piemēram, tādām kā ienākumi un pensijas vecumdienās, ilgtermiņa aprūpe, veselības aprūpe, invalīdu iekļaušana, sociālā aizsardzība, darba un privātās dzīves līdzsvars, kā arī vispārīgā un profesionālā izglītība un mūžizglītība. Komisija drīzumā nāks klajā ar rīcības plānu, kura mērķis ir atbalstīt Eiropas sociālo tiesību pīlāra pilnīgu īstenošanu.

Šajā zaļajā grāmatā ir izmantota **dzīves cikla pieeja**, ar kuru atspoguļo novecošanas vispārējo ietekmi un pievēršas novecošanas ietekmei gan uz atsevišķām personām, gan uz sabiedrību plašākā mērogā. Minētā pieeja aptver visdažādākās jomas – no mūžizglītības un veselīga dzīvesveida līdz pat jautājumam par to, kā finansēt pienācīgas pensijas, vai nepieciešamībai pēc lielāka ražīguma un pietiekami liela darbaspēka nolūkā saglabāt vecāka gadagājuma cilvēku veselības aprūpi un ilgtermiņa aprūpi.

Dzīves cikla pieejā ir ņemts vērā apstākļi, ka tradicionālie izglītības un apmācības, darba un pensionēšanās posmi kļūst nenoteiktāki un elastīgāki. Tajā arī atspoguļots tas, ka reaģēšana uz sabiedrības novecošanu nozīmē jautājumu par pareizā līdzsvara rašanu starp ilgtspējīgiem risinājumiem mūsu labklājības sistēmā un **paaudžu solidaritātes un taisnīguma stiprināšanu starp gados jaunajiem un vecajiem**. Starp paaudzēm eksistē dažāda veida savstarpējā atkarība, kas rada izaicinājumus, iespējas un jautājumus mūsu sabiedrībai. Tādēļ gan jauniešiem, gan visu vecumu cilvēkiem būtu aktīvi jāpiedalās mūsu politikas pasākumu veidošanā.

Šī Komisija ir noteikusi demogrāfiju par vienu no **ES politikas programmas** prioritātēm. 2020. gada jūnijā Komisija nāca klajā ar ziņojumu³, kurā izklāstīti galvenie demogrāfisko pārmaiņu fakti un to iespējamā ietekme. Šī zaļā grāmata ir šā ziņojuma pirmais rezultāts, un ar to tiek uzsākta diskusija par vienu no svarīgākajām demogrāfiskajām pārmaiņām Eiropā. Šī diskusija būs iekļaujoša un balstīsies uz to citu ES iestāžu un struktūru darbu⁴, kuras aktīvi piedalās debatēs par demogrāfiskajām problēmām.

2. Pamatu ielikšana

Laikposms no agrīnās bērnības līdz agrīnā brieduma periodam ietekmē visu mūsu atlikušo dzīvi. Tas, ko mēs pieredzam un mācamies, ieradumi, kurus mēs pieņemam – tie visi ir

² https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_lv.

³ [Ziņojums par demogrāfisko pārmaiņu ietekmi Eiropā](#) (COM(2020) 241 final, 17.6.2020.).

⁴ Piemēram, Padomes secinājumi “Demogrāfiskās problēmas: skatījums uz nākotni” (8668/20, 8.6.2020.); Padomes secinājumi “Vecāka gadagājuma cilvēku cilvēktiesības, līdzdalība un labbūtība digitalizācijas laikmetā” (11717/2/20, 9.10.2020.); Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 2020. gada 5. maija atzinums “Demogrāfijas problēmas Eiropas Savienībā, ņemot vērā nevienlīdzību ekonomikas un attīstības jomā” un Reģionu komitejas 2020. gada 14. oktobra atzinums “Demogrāfiskās pārmaiņas: priekšlikumi to negatīvās ietekmes uz ES reģioniem noteikšanai un novēršanai”. Eiropas Parlaments arī gatavo ziņojumu “Vecā kontinenta novecošana: iespējas un risināmie uzdevumi, kas saistīti ar novecošanas politiku laikposmam pēc 2020. gada”.

faktori, kas ietekmē mūsu nākotnes perspektīvas, veselību un labbūtību. **Pareizo pamatu ielikšana** jau no paša sākuma var palīdzēt novērst, ierobežot un atlikt dažus no izaicinājumiem, kas saistīti ar novecošanu.

Konkrēti – ir divas politikas koncepcijas, kas var nodrošināt plaukstošu novecojošu sabiedrību: veselīga un aktīva novecošana un mūžizglītība. Abas pieejas sniedz vislabākos rezultātus tad, ja tās tiek sāktas jau agrīnā vecumā, jo tās ir būtiskas visam dzīves ciklam. Svarīgi ir tas, lai augsts izglītības līmenis un laba veselība būtu savstarpēji pastiprinoši faktori.

2.1. Veselīga un aktīva novecošana

Veselīga un aktīva novecošana nozīmē veselīga dzīvesveida popularizēšanu visa mūža garumā un ietver mūsu patēriņa un uztura ieradumus, kā arī mūsu fiziskās un sociālās aktivitātes līmeni. Tā palīdz samazināt aptaukošanās, diabēta un citu nepārnēsājamo slimību, kuru izplatība arvien pieaug, riskus. Sirds un asinsvadu slimības un vēzis ir galvenie novēršamie nāves cēloņi Eiropā to personu gadījumā, kuras ir jaunākas par 75 gadiem⁵. Veselīga un aktīva novecošana pozitīvi ietekmē darba tirgu, nodarbinātības līmeni un mūsu sociālās aizsardzības sistēmas, un tādējādi arī ekonomikas izaugsmi un ražīgumu.

Veselīga un aktīva novecošana ir personīga izvēle un atbildība, taču tā lielā mērā ir atkarīga no vides, kurā cilvēki dzīvo, strādā un socializējas. **Publiskajai politikai var būt nozīmīga atbalstoša loma.** Proaktīvi pasākumi var palīdzēt novērst un atklāt slimības un pasargāt cilvēkus no sliktas veselības izraisītajām sekām. Tie var palīdzēt nodrošināt to, ka aizvien vieglāk ir izdarīt izvēli par labu veselīgai un aktīvai novecošanai, tostarp arī neaizsargātības situācijā esošām personām. Ir inovatīvi veidi, kā veicināt veselīgu dzīvesveidu bērnu un jauniešu vidū, tostarp tādi kā droša digitālā tehnoloģija, spēles, mācību platformas un lietotnes. Personalizētā medicīna var palīdzēt jau agrīnā posmā identificēt cilvēkus, kuriem vēlāk dzīvē ir risks saslimt ar konkrētām slimībām.

Lai gan par savu veselības politiku atbildīgas ir dalībvalstis, tomēr Eiropas Savienība var atbalstīt dalībvalstu rīcību (tostarp ar jaunās programmas “ES veselība” palīdzību), piemēram, cīņā pret vēzi, demenci un garīgās veselības problēmām un veselīga uztura un diētu, kā arī regulāras fiziskās aktivitātes veicināšanā. Šo centienu atbalstam ir izveidots Eiropas Vēža uzveikšanas plāns, kura mērķis ir pievērties visam slimības ciklam – no profilakses līdz pat palīdzībai slimību pārdzīvojušajiem. Pārraudzība un informācijas apmaiņa par valstu mērogā īstenotajām veselības jomas iniciatīvām var palīdzēt mazināt atšķirības starp pieejām un noteikumiem valstīs un to starpā.

2.2. Izglītība un apmācība mūžizglītības perspektīvā

Mūžizglītība, proti, ieguldīšana cilvēku zināšanās, prasmēs un kompetencēs visa mūža garumā, ir daļa no atbildes uz izaicinājumiem, kurus rada novecošana. Pastāvīgiem ieguldījumiem mācīšanās ir daudzas pozitīvas sekas, proti, prasmju apgūšana un atjaunināšana palīdz cilvēkiem noturēties darba tirgū, sekmīgi pāriet no viena darba uz citu un attīstīties profesionālajā ziņā, tādējādi paturot viņus darbā un vairojot apmierinātību ar darbu. Ātri

⁵ Avots: tiešsaistē pieejamā Eurostat datu tabula HLTH_CD_APR un [novēršamās un attālināmās mirstības statistika](#).

mainīgajā pasaulē mūžizglītība ir nepieciešamība, jo karjeras un izglītības iespējas strauji mainās. Pastāvīga mācīšanās var arī palīdzēt aizkavēt demences iestāšanos un nepieļaut kognitīvos traucējumus, kas saistīti ar vecumu. Tas ir arī veids, kā vecāka gadagājuma cilvēki var aktīvi iesaistīties sabiedrības dzīvē. Pilsoniskuma kompetenču attīstīšana ir svarīga demokrātiskajai līdzdalībai visa mūža garumā.

Mūžizglītība ir visefektīvākā tad, ja tā sākas dzīves sākumā. Pirmie dzīves gadi ir izšķiroši svarīgi kognitīvo un sociālo prasmju attīstīšanai. Ir pierādīts, ka piekļuve kvalitatīvai **agrīnai pirmsskolas** izglītībai un aprūpei ilgstoši ietekmē sasniegumus gan skolā, gan ārpus tās. Neraugoties uz uzlabojumiem **izglītībā un apmācībā skolā**, vēl aizvien pārāk daudzi jaunieši priekšlaicīgi pamet skolu, un viņiem ir ievērojamas problēmas ar tādām pamatprasmēm kā lasīšana, dabaszinātnes un matemātika. Tas pats attiecas uz pieaugušajiem. Satraucoši ir tas, ka katram piektajam jauniešim Eiropā nav digitālo pamatprasmju. Starp nesekmīgajiem pārsvarā ir audzēkņi, kuri nāk no nelabvēlīgas vides. Fakti liecina arī par risku nokļūt apburtajā lokā zemu prasmju līmeņa dēļ, proti, cilvēki ar labākām prasmēm biežāk iesaistās mācību pasākumos, savukārt cilvēki ar sliktākām pamatprasmēm to nedara.

Ir liels potenciāls attīstīt vecāka gadagājuma cilvēku prasmes, kā arī uzlabot veidu, kā šīs prasmes tiek pārbaudītas un kā tiek nodrošināta profesionālā orientācija. **Pieaugušo izglītība un apmācība** palīdz uzlabot nodarbināmību mainīgajā darba pasaulē, jo jaunās vajadzības pēc prasmēm (it īpaši zaļās un digitālās pārkārtošanās dēļ) rada potenciālu jaunu darbvietu izveidei.

Tas viss ir pamats Komisijas nesen pieņemtās Eiropas Prasmju programmas⁶ īstenošanai. Turklāt, līdz 2025. gadam izveidojot Eiropas izglītības telpu⁷, mēs strādājam pie tā, lai visiem būtu pieejama kvalitatīva izglītība, jo īpaši ņemot vērā tos, kuriem lielākā mērā draud nesekmība un sociālā atstumtība.

2.3. Izglītības pieejamības teritoriālie aspekti

Augstas kvalitātes izglītības un apmācības pieejamību nevar uzskatīt par pašsaprotamu, jo īpaši **mazapdzīvotos reģionos**, kur cilvēkiem var nākties pārvietoties lielos attālumos, lai nokļūtu līdz attiecīgajām mācību vietām. Zems dzimstības līmenis apvienojumā ar jauniešu emigrāciju var samazināt pieprasījumu pēc izglītības iestādēm lauku un attālos reģionos.

Tā rezultātā var izveidoties apburtais loks, proti, bērnu skaits var samazināties līdz tik zēmam līmenim, ka ir grūti pamatot skolas saglabāšanu. Tas savukārt nozīmē to, ka ģimenēm ar bērniem nav tik pievilcīgi pārcelties uz šādu reģionu vai palikt tajā.

Covid-19 uzliesmojuma sekmētā pāreja uz **tālmācību** ir sniegusi dažas atziņas par digitālo tehnoloģiju izmantošanu izglītībā un apmācībā. Taču tā ir vēl vairāk izcēlusi nevienlīdzību, ar ko saskaras lauku kopienas attiecībā uz piekļuvi digitāliem pakalpojumiem. Lauku un attālos reģionos, visticamāk, būs vajadzīgi ieguldījumi savienojamībā, un ir mazāka varbūtība, ka šajos reģionos būs pieejami cenas ziņā pieņemami, ļoti kvalitatīvi platjoslas pakalpojumi, kā arī ierīces un prasmes, kas vajadzīgas to izmantošanai. Dažiem bērniem tas nozīmēja to, ka pandēmijas laikā viņi nevarēja turpināt mācības, tādējādi palielinot jau iepriekš pastāvējušo

⁶ COM(2020) 274 final, 1.7.2020.

⁷ COM(2020) 625 final, 30.9.2020.

nevienlīdzību salīdzinājumā ar viņu vienaudžiem labāk sasniedzamajos reģionos. Patiecoties jaunām pieejām, mācības skolas telpās var apvienot ar augstas kvalitātes digitālo mācīšanos, lai tādējādi gan pilsētās, gan lauku reģionos uzlabotu izglītības un apmācības pieejamību. Digitālās izglītības rīcības plānā⁸ ir ierosināta visaptveroša pieeja digitālajām mācībām un digitālajai izglītībai ES līmenī.

- 1. Kā popularizēt veselīgu un aktīvu vecumdienu politiku ikvienam jau no agrīna vecuma un visu mūžu? Kā labāk sagatavot bērnus un jauniešus izredzēm, ka viņi dzīvos garāku mūžu? Kādu atbalstu Eiropas Savienība var sniegt dalībvalstīm?*
- 2. Kādi ir būtiskākie šķēršļi mūžizglītībai visā dzīves ciklā? Kurā dzīves posmā šo šķēršļu novēršanai varētu būt vislielākā ietekme? Kā tas būtu konkrēti jārisina lauku un attālos apgabalos?*

3. Mūsu darba dzīves maksimāla realizēšana

Darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits Eiropas Savienībā samazinās jau desmit gadus, un paredzams, ka šī tendence turpināsies⁹. Iedzīvotāju kopējam skaitam saglabājoties nemainīgam, pieaug darbaspēka trūkuma risks. Tas savukārt nozīmē to, ka ir grūti uzturēt ražošanu un pakalpojumu sniegšanu, un galu galā tas ietekmē mūsu pārticību un labbūtību. Lai kompensētu **darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaita sarukumu**, Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm būtu jāveicina politika, ar kuras palīdzību darba tirgū iesaista vairāk cilvēku, dod iespēju viņiem strādāt ilgāk un uzlabo ražīgumu. Mazāk attīstīto reģionu, t. i., reģionu, kuru IKP uz vienu iedzīvotāju ir mazāks par 75 % no ES vidējā rādītāja, potenciālu varētu arī labāk izmantot, veicot pienācīgus ieguldījumus, lai atbalstītu izlīdzināšanos starp reģioniem.

3.1. Vairāk cilvēku integrēšana darba tirgū

Augta līmeņa dalība darba tirgū un ilgāks darba mūžs var mazināt tādas sabiedrības novecošanas problēmu, kurā sarūk darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits¹⁰. Taču diskriminācija darbā – vai darba meklēšanas gaitā – ir plaši izplatīta un var skart dažas iedzīvotāju grupas vairāk nekā citas. Nodrošinot to, ka cilvēki ar rasu vai etnisko piederību minoritātei var pilnībā izmantot savu potenciālu, tiks panākti labāki rezultāti sociālajā un ekonomikas jomā par labu visiem. Šajā sakarā ir svarīgi turpināt darbu pie tā, lai izveidotu Savienību, kurā valda līdztiesība, un pilnībā īstenotu spēkā esošos juridiskos instrumentus.

Sieviešu (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmenis Eiropas Savienībā vēl aizvien ir par 11,7 procentpunktiem zemāks nekā vīriešu nodarbinātības līmenis, un, neraugoties uz to, ka sievietes biežāk nekā vīrieši iegūst augstāko izglītību, vairāk sieviešu mēdz strādāt nepilnu darba laiku¹¹.

Pasākumi, kuru mērķis ir sekmēt sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iesaistīšanos gan apmaksātā darbā, gan neapmaksātā ģimenes darbā, var palīdzēt paaugstināt sieviešu nodarbinātības

⁸ COM(2020) 624 final, 30.9.2020.

⁹ Avots: tiešsaistē pieejamās Eurostat tabulas demo_pjan un proj_19np.

¹⁰ JRC, [ES demogrāfijas scenāriji – migrācija, iedzīvotāji un izglītība](#), 2019.

¹¹ Avots: tiešsaistē pieejamā Eurostat tabula lfsi_emp_a.

līmeni, tostarp atbalstot cilvēkus un ģimenes ar nolūku panākt labāku darba un privātās dzīves saskaņošanu. Rīcība ar mērķi uzlabot **dzimumu līdztiesību** darba tirgū un novērst dzimumu nelīdztiesību varētu palielināt vīriešu iesaistīšanos māsājniecības darbā un ģimenes aprūpē – ja to papildinātu strukturāli pasākumi nodokļu un sociālās drošības sistēmu reformēšanai. ES dzimumu līdztiesības stratēģijā 2020.–2025. gadam¹² jau ir izklāstītas vairākas svarīgas darbības šajā jomā.

Jaunākie dati¹³ liecina, ka 5,4 % sieviešu (un 2,2 % vīriešu) vecumā no 18 līdz 64 gadiem ir samazinājušas savu darba laiku vai izmantojušas vairāk nekā vienu mēnesi ilgus nodarbinātības pārtraukumus, lai rūpētos par slimiem un/vai vecāka gadagājuma radniekiem ar invaliditāti. Kvalitatīvas bērnu aprūpes un formālās ilgtermiņa aprūpes labāka pieejamība un atbalsts neformālajiem aprūpētājiem ne tikai palīdzētu apmierināt vecāka gadagājuma cilvēku pieaugošās vajadzības, bet arī ļautu lielākam skaitam darba ņēmēju – it īpaši sievietēm – ienākt vai palikt darba tirgū.

Ja **migrantu izcelsmes cilvēki** varētu strādāt darbā, kas atbilst viņu kvalifikācijai un prasmēm, tad viņi varētu labāk integrēties. Tas palīdzētu panākt labāku sociālo kohēziju, ekonomikas izaugsmi un nevienlīdzības mazināšanu.

Likumīga migrācija var palīdzēt novērst prasmju trūkumu un tādējādi apmierināt darba tirgus vajadzības. Augsti izglītoti migranti biežāk nekā vidēji ir pārāk kvalificēti darbam, ko viņi veic. Īpaši sarežģīti ir izmantot migranšu potenciālu, kam par iemeslu ir strukturāli šķēršļi, piemēram, piekļuve kvalitatīvai un cenas ziņā pieņemamai bērnu aprūpei. 2020. gada novembrī Komisija nāca klajā ar jaunu rīcības plānu par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam¹⁴, kurā ņemta vērā migrantu atšķirīgā situācija un kura nolūks ir palīdzēt dalībvalstīm un citām attiecīgajām ieinteresētajām personām rast pienācīgus risinājumus savā integrācijas un iekļaušanas politikā. Turpinājumā jaunajam Migrācijas un patvēruma paktam¹⁵ Komisija nesēn pabeidza sabiedrisko apspriešanu par likumīgas migrācijas Eiropas Savienībā nākotni, un tā ierosinās vairākus pasākumus, tostarp “talantu un prasmju” paketi, kurā paredzētas iespējas izveidot ES talantu rezervi.

Darbspēka trūkumu novērst ir arī iespējams, palielinot **personu ar invaliditāti** nodarbinātību, kam nepieciešams gādāt par saprātīgiem pielāgojumiem un pieejamu darba vidi.

Vecāka gadagājuma darba ņēmēju nodarbinātības līmenis Eiropas Savienībā – neraugoties uz neseno palielinājumu – vēl aizvien ir zemāks par vidējo rādītāju. 2019. gadā bija nodarbināts tikai 59,1 % personu vecumā no 55 līdz 64 gadiem salīdzinājumā ar 73,1 % no visiem 20–64 gadus veciem cilvēkiem¹⁶. Pēc 50 gadu vecuma sasniegšanas pieaug ilgstoša bezdarba risks¹⁷. Daudzi vecāka gadagājuma darba ņēmēji saskaras ar grūtībām saistībā ar pieņemšanu darbā, piekļuvi apmācības iespējām, darbvietu maiņu un vecuma specifiskai pielāgotiem uzdevumiem. Varētu lielākā mērā atvieglināt vecāka gadagājuma cilvēku

¹² COM(2020) 152 final, 5.3.2020.

¹³ Darbspēka apsekojums, [Rīcībnespējīgu radnieku aprūpe](#).

¹⁴ COM(2020) 758 final, 24.11.2020.

¹⁵ COM(2020) 609 final, 23.9.2020.

¹⁶ Avots: tiešsaistē pieejamā Eurostat tabula lfsi_emp_a.

¹⁷ Avots: lfsa_upgan.

iesaistīšanos darba tirgū, tostarp, piemēram, paredzot fiskālos stimulus darba devējiem nolūkā pieņemt darbā gados vecākus darba ņēmējus.

Dažās nozarēs, piemēram, lauksaimniecībā, cilvēki turpina strādāt lielā vecumā, darot to vai nu pēc savas izvēles, savu dzīves apstākļu vai potenciāla pārņēmeņa trūkuma dēļ, vai arī nelielas pensijas dēļ. Fiziskie aspekti – gan ergonomiskajā, gan pieejamības ziņā – un elastīgi darba nosacījumi ļautu vecāka gadagājuma darba ņēmējiem atlikt pensionēšanos, ja viņi to vēlētos. Palielinoties vecumam, nelaimes gadījumi darbā un arodslimības kļūst bīstamāki. Labi **darba apstākļi**, tostarp pienācīga darba drošība un veselības aizsardzība, palīdz aizsargāt visu vecumu darba ņēmēju veselību, tādējādi veicinot labklājību un samazinot priekšlaicīgas pensionēšanās rādītājus. Digitālā tehnoloģija var palīdzēt darba ņēmējiem un nodrošināt labāk pielāgotu darba vidi, kurā ir ieviestas uz IKT balstītas personalizētas sistēmas, valkājamas ierīces un mobilās veselības aprūpes lietotnes.

Gados vecāku cilvēku uzņēmējdarbība var paildzināt darba mūžu, samazināt bezdarbu vecumdienās, uzlabot vecāka gadagājuma cilvēku sociālo iekļaušanu un ar jaunuzņēmumu palīdzību veicināt inovāciju. Tā var sekmēt starppaaudžu mācīšanos un nodrošināt zināšanu pārneši. Informētības palielināšana par uzņēmējdarbību kā vēlinā karjeras posmā īstenojamu iespēju var palīdzēt cīnīties pret vecumdiskrimināciju, kas ir potenciāls šķērslis šādai darbībai. Publiskās politikas pasākumi var atbalstīt vecāka gadagājuma uzņēmējus, likvidējot atturošos faktorus nodokļu un sociālā nodrošinājuma sistēmās, piedāvājot mērķtiecīgas konsultācijas un nodrošinot piekļuvi finansējumam.

3.2. Ražīgums, inovācija un uzņēmējdarbības iespējas

Pēdējās desmitgadēs ražīguma pieaugums visās attīstītajās valstīs ir palēninājies. Ņemot vērā to, ka darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits sarūk, ļoti būtisks ir **lielāks ražīgums**, lai Eiropas Savienībā panāktu ilgtspējīgu un iekļaujošu ekonomikas izaugsmi un augstāku dzīves līmeni. Zaļā un digitālā pārkārtošanās paver iespēju atjaunot ražīguma pieaugumu, veicinot **inovāciju** jaunu tehnoloģiju un uzņēmējdarbības modeļu veidā. Inovācija var arī palīdzēt uzlabot resursefektivitāti, savukārt darbaspēku taupošas tehnoloģijas var mazināt problēmas, ko rada darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita sarukums.

Lai stimulētu inovāciju un sekmētu jaunu tehnoloģiju ieviešanu, izšķiroša nozīme ir pienācīgiem un efektīviem **ieguldījumiem pētniecībā un izstrādē, kā arī – vispārīgā nozīmē – nemateriālajos aktīvos**. Ražīguma un inovācijas atbalstīšanā liela nozīme ir arī efektīvai valsts pārvaldei un tiesu sistēmai, labvēlīgai uzņēmējdarbības videi, efektīvai konkurences politikai un taisnīgai, pārredzamai un efektīvai subsīdiju un nodokļu sistēmai, kas atbilst sociālās un vides ilgtspējas ilgtermiņa mērķiem.

Viena no ES iespējām ir “**senioru ekonomika**” – šis jēdziens attiecas uz vispārējām pārmaiņām pieprasījumā pēc produktiem un pakalpojumiem, kas atspoguļo vecāka gadagājuma cilvēku specifiskās vajadzības un vēlmes. Paredzams, ka senioru ekonomikas apmērs ik gadu pieaugs par aptuveni 5 % – no 3,7 triljoniem euro 2015. gadā līdz 5,7 triljoniem euro 2025. gadā¹⁸.

¹⁸ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/silver-economy-study-how-stimulate-economy-hundreds-millions-euros-year>.

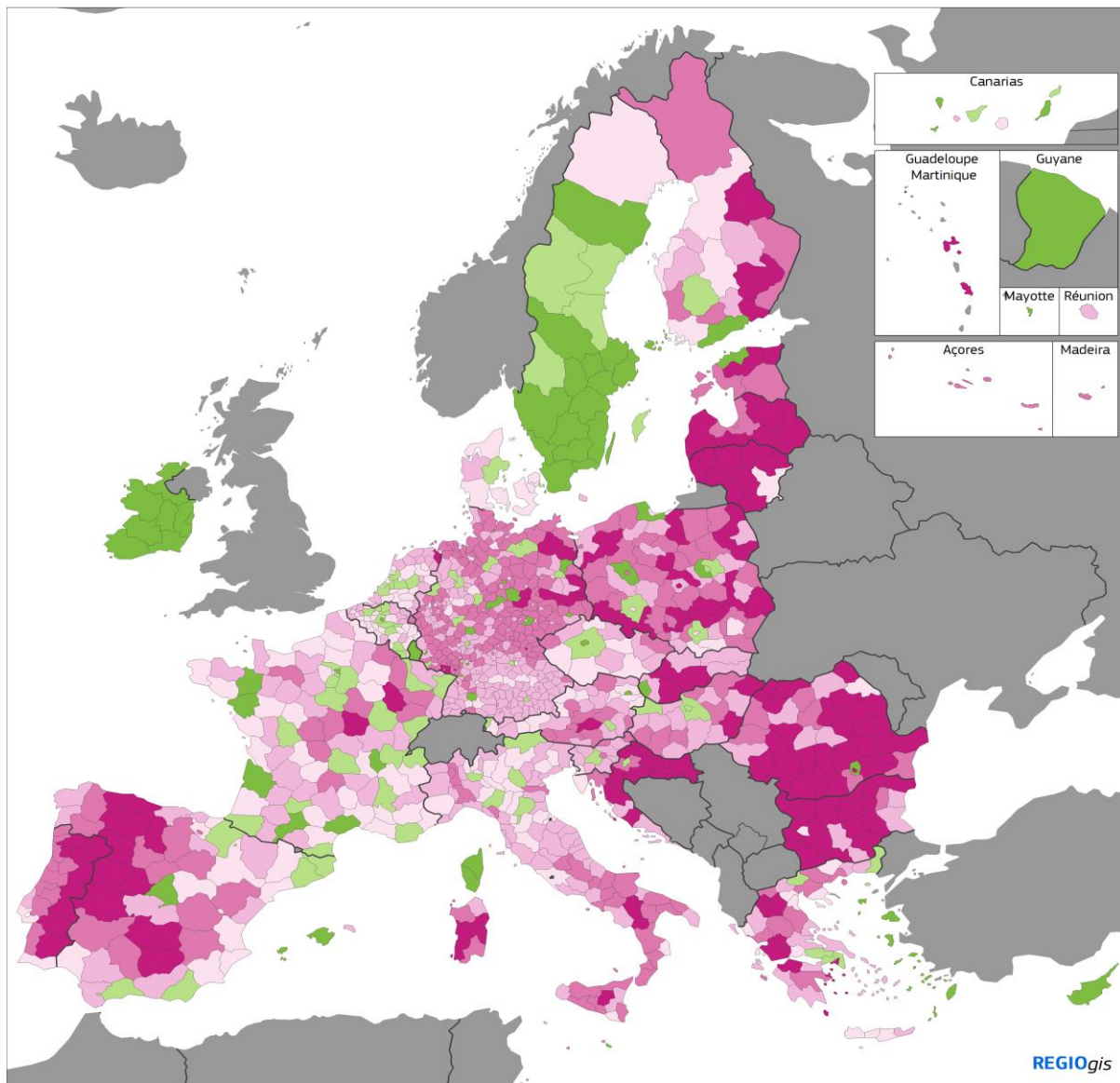
Senioru ekonomika var pavērt jaunas **darba iespējas** tādās nozarēs kā tūrisms, viedmājokļi, kas atbalsta neatkarīgu dzīvi, palīgtehnoloģijas, viegli pieejami produkti un pakalpojumi, robotikas pakalpojumi, labsajūta, kosmētika un mode, drošība, kultūra, individuālā un automatizētā mobilitāte, kā arī banku pakalpojumi. Arī **inovācija zinātnē un medicīnā** pavērs jaunas iespējas tehnoloģiju izstrādātājiem un augsti kvalificētiem veselības aprūpes darbiniekiem un aprūpētājiem, vienlaikus gādājot par sasniegumiem, kas ir vajadzīgi, lai reaģētu uz izaicinājumiem saistībā ar sabiedrības novecošanu.

Telemedicīna, viedtālrunu lietotnes un biosensori, kas padara iespējamu attālinātu diagnostiku un uzraudzību, var uzlabot pacientu izredzes. Jaunas palīgtehnoloģijas var palielināt gados vecāku cilvēku ar invaliditāti autonomiju, neatkarību un līdzdalību. Attīstīts **veselīgām un aktīvām vecumdienām paredzētu produktu un pakalpojumu** tirgus varētu uzlabot veselības un sociālās aprūpes sistēmu efektivitāti, potenciāli padarot tās ilgtspējīgākas.

3.3. Nodarbinātība un ražīgums – teritoriālā perspektīva

Turpmāk redzamajā kartē ir attēlots darba mūža pieaugums, kas vajadzīgs, lai cīnītos pret iedzīvotāju novecošanu ES reģionos. Tiek prognozēts, ka darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits 2020.–2040. gadā palielināsies tikai katrā piektajā ES reģionā. Šie reģioni bieži vien aptver galvaspilsētu, citu lielu pilsētu un/vai to piepilsētas. Uzņēmumiem, kas atrodas tajos nedaudzajos reģionos, kuros pieaug darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits, būs vieglāk aizpildīt savas vakances un paplašināt uzņēmējdarbību. Taču uzņēmumi reģionos, kuros darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits sarūk, visticamāk, saskarsies ar darbaspēka trūkumu tad, ja darbaspēka mobilitāte nepalielināsies. Rezultātā tiem būs jāveic lielāki ieguldījumi darbaspēku ekonomējošās tehnoloģijās un inovācijā tikai tādēļ, lai ražotu tikpat daudz preču vai sniegtu tikpat daudz pakalpojumu.

1. karte. Prognozētais maksimālais darbaspējas vecums, pateicoties kuram darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits paliek nemainīgs, 2040. g.



Prognozētais maksimālais darbības vecums, pateicoties kuram darbības vecuma iedzīvotāju skaits paliek nemainīgs, 2040. g.

Vecums

- <= 62 Reģioni, attiecībā uz kuriem paredzams, ka tur pieaugs darbības iedzīvotāju skaits
- 63 - 65
- 66 - 68 Reģioni, kuros ilgāks darba mūžs varētu saglabāt darbības vecuma iedzīvotāju skaitu nemainīgu
- 69 - 71
- 72 - 75 Reģioni, kuros ilgāks darba mūžs nozīmētu to, ka darbības vecuma iedzīvotāju skaits tik un tā samazināsies
- >= 76

Maksimālais darbības vecums 2040. gadā, pateicoties kuram absolūtais darbības vecuma (20–64) iedzīvotāju skaits nemainītos salīdzinājumā ar 2020. gadu. Avots: REGIO GD, uz Eurostat reģionālo demogrāfijas prognožu (proj_19rp3) pamata.

0 500 Km

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Mazāk attīstīto reģionu, tostarp lauku reģionu, potenciālu var sīkāk izpētīt, piemēram, nolūkā izmantot senioru ekonomikas radītās iespējas. Kohēzijas politikai ir būtiska nozīme šādu reģionu attīstības atbalstīšanā. Lauku reģioni Eiropā ir ļoti atšķirīgi – dažiem no tiem ir ļoti ekonomiskie un sociālie rādītāji, savukārt citos ir konstatējama ekonomiskā un/vai sociālā lejupslīde. Bieži vien tiek uzskatīts, ka dzīves kvalitāte lauku reģionos ir labāka nekā pilsētās. Cilvēkiem no pilsētām liekas pievilcīgs tuvums dabai, tīrs gaiss, kopienas izjūta un lētāki mājokļi. Ja šādos reģionos tiek gādāts par pietiekamu pamatinfrastruktūru, transporta

savienojumiem un ekonomiskajai aktivitātei vajadzīgajiem nosacījumiem, tad tie var būt pievilcīgi gan darbaspējas vecuma, gan vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Arī **digitālā savienojamība** var palīdzēt attālām teritorijām nodrošināt piekļuvi kvalitatīvai izglītībai un kvalitatīvām darba iespējām, kā tas apliecināts Covid-19 krīzes laikā. Krīze ir arī izgaismojusi tāldarba potenciālu dažās profesijās, proti, kā līdzekli, lai izvairītos no svārstātiskmes ar visām tās nelabvēlīgajām sekām gaisa piesārņojuma un laika patēriņa ziņā.

Infrastruktūra – no transporta līdz skolām, savienojamības ar mājokļiem vai pasta tīkliem, līdz pat veselības aprūpei – un tādu **pakalpojumu** sniegšana kā izglītība un apmācība, veselības aprūpe un ilgtermiņa aprūpe, var uzlabot attīstības iespējas, ja tos pielāgo vietējām vajadzībām.

3. *Kādi inovatīvi politikas pasākumi būtu rūpīgāk jāapsver, lai uzlabotu līdzdalību darba tirgū, jo īpaši gados vecāku darba ņēmēju līdzdalību?*
4. *Vai ES līmenī ir vajadzīga plašāka politika un rīcība, kas atbalsta vecāka gadagājuma cilvēku uzņēmējdarbību? Kāda veida atbalsts ir vajadzīgs ES līmenī un kā mēs varam balstīties uz veiksmīgiem sociālo inovāciju piemēriem par darbāudzināšanu starp gados jauniem un vecākiem uzņēmējiem?*
5. *Kā ES politika var palīdzēt mazāk attīstītiem reģioniem un lauku apvidiem risināt ar novecošanu un iedzīvotāju skaita samazināšanos saistītās problēmas? Kā ES teritorijas, kuras skar gan iedzīvotāju skaita samazināšanās, gan novecošanas problēmas, var labāk izmantot senioru ekonomiku?*

4. Jaunas iespējas un problēmas pensionēšanās posmā

Eiropas vēsturē nekad iepriekš tik daudzi cilvēki nav sasnieguši tik garu un veselīgu mūžu. Vairāk cilvēku nekā jebkad agrāk paliek ilgāk aktīvi, paldzina savu profesionālo karjeru un – pēc aiziešanas pensijā – piedalās sociālajās aktivitātēs. Pateicoties veselīgākam dzīvesveidam un medicīniskajam progresam (labāka slimību profilakse, diagnostika un ārstēšana), vairākums pensionāru ir labā formā un var izvēlēties to, kā pavadīt savu laiku¹⁹. Šī jaunā realitāte maina mūsu priekšstatus par novecošanu, izgaismojot to svarīgo artavu, ko vecāka gadagājuma cilvēki ar starppaaudžu mācīšanās un kohēzijas palīdzību sniedz sabiedrībai un ekonomikai.

Vienlaikus pensionēšanās posms rada izaicinājumus ne tikai konkrētajām personām, bet arī sociālās aizsardzības sistēmām, kas viņus atbalsta. Lai nodrošinātu pensiju sistēmu pietiekamību, pieejamību un ilgtspēju, mums kritiski jānovērtē, cik pašreizējās pensiju sistēmas ir piemērotas tam, lai tiktu galā ar straujās iedzīvotāju novecošanas problēmu.

4.1. Aktivitātes saglabāšana

Brīvprātīgais darbs var veicināt paaudžu solidaritāti un sadarbību, radot vērtību un sniedzot labumu gan gados jauniem, gan vecāka gadagājuma cilvēkiem zināšanu, pieredzes un pašcieņas ziņā. Vienlaikus brīvprātīgajam darbam ir svarīga ekonomiskā vērtība. Dati liecina,

¹⁹ Avots: Eurostat publikācija “Ageing Europe” (Eiropa noveco), 2020. gada izdevums.

ka aptuveni viena piektdaļa no 65–74 gadus veciem cilvēkiem piedalās formālā brīvprātīgajā darbā, un arī cilvēki, kuri ir vecāki par 75 gadiem, joprojām iesaistās, ja veselība to pieļauj²⁰. Covid-19 pandēmijas laikā pensionāri ir palīdzējuši savām kopienām, atgriežoties darbā kā medicīnas vai aprūpes darbinieki vai arī piesakoties brīvprātīgā darba dienestos, lai atvieglotu citu cilvēku ikdienu.

Daudzi, it īpaši vecāka gadagājuma sievietes, **ir neapmaksāti aprūpētāji** galvenokārt savās ģimenēs (aprūpējot savus vecākus, partnerus, bērnus vai mazbērnus), tādējādi palīdzot darbaspējas pamatvecumā esošajai paaudzei saglabāt darba un ģimenes dzīves līdzsvaru.

Starppaaudžu mācīšanās, tostarp mentorēšana vai pieredzes apmaiņa, ļauj gados jauniem un vecāka gadagājuma cilvēkiem apmainīties ar zināšanām un kompetencēm. Liela daļa no starppaaudžu mācīšanās notiek neformāli – kopienā, pasākumos, kuri saistīti ar bibliotēkām un muzejiem, kultūras, sporta vai citās apvienībās, reliģiskās iestādēs u. tml.

Arī aktīva **mobilitāte** nāk par labu aktīvām vecumdienām. Kājāmiešana un riteņbraukšana ir populāras daudzās dalībvalstīs, tostarp to cilvēku vidū, kuri ir vecāki par 65 gadiem. Jauni elektriskās mobilitātes veidi (galvenokārt elektriskie velosipēdi) jau tagad ļauj elastīgi reaģēt uz dažu vecāka gadagājuma cilvēku vajadzībām mobilitātes jomā, kā rezultātā viņi var izmantot aktīvu transporta veidu, vienlaikus samazinot transporta radītās emisijas.

4.2. *Nabadzība vecumdienās*

Lielākajai daļai cilvēku pensionēšanās ir saistīta ar ienākumu sarukumu, savukārt dažiem – ar **nabadzības draudiem vecumdienās**. Pieaugot cilvēku vecumam, viņi saskaras ar aizvien lielākiem finansiāliem riskiem, kas saistīti, piemēram, ar nepieciešamību pēc veselības aprūpes un it īpaši pēc ilgtermiņa aprūpes.

Galvenais ienākumu avots vairumam pensionāru ir pensijas. Lai nodrošinātu, ka tās arī turpmāk ir pietiekamas, ņemot vērā paredzamā mūža ilguma pieaugumu, cilvēkiem nākotnē būs jāstrādā ilgāk. Tomēr daži tik un tā saskarsies ar lielāku nabadzības – tostarp enerģētiskās nabadzības – risku vecumdienās nekā citi. Tas jo īpaši attiecas uz cilvēkiem, kuriem bija nelieli ienākumi vai pārtraukumi karjerā vai kuri strādāja profesijās, kas sniedza ierobežotu aizsardzību, piemēram, nestandarta darba ņēmēji un pašnodarbinātie.

Konkrētu grupu gadījumā risks vēl aizvien ir lielāks. **Sievietes** parasti pelna mazāk, viņām ir īsākas, mazāk lineāras karjeras, viņas strādā nepilnu slodzi un biežāk uzņemas neapmaksātus aprūpes pienākumus. Sieviešu pensijas Eiropas Savienībā vidēji ir par 29,5 % mazākas nekā vīriešu pensijas²¹. 37 % trešo valstu **migrantu** 2019. gadā bija pakļauti nabadzības un sociālās atstumtības riskam; salīdzinājumam – ES mobilo pilsoņu gadījumā šis rādītājs bija 22 %²². Nākamajos gados minētie migranti, iespējams, saskarsies ar lielāku nabadzības risku vecumdienās, kam par iemeslu ir īsāka darba karjera Eiropas Savienībā.

Vecāka gadagājuma cilvēki ar invaliditāti var saskarties ar īpašām problēmām. Darbspējas vecuma cilvēki, kuri iegūst invaliditāti, bieži vien saņem ar darba tirgu saistītu atbalstu, lai

²⁰ Sīkāku informāciju sk. tiešsaistē pieejamajā *Eurostat* tabulā ilc_scp19.

²¹ Avots: tiešsaistē pieejamā *Eurostat* tabula ilc_pnp13.

²² Avots: tiešsaistē pieejamā *Eurostat* tabula ilc_peps05.

varētu kompensēt ienākumu zudumu un papildu izdevumus. Kaut arī daudzos gadījumos ar to nepietiek, tomēr cilvēki, kuri kļūst par invalīdiem pēc pensionēšanās, bieži vien nav tiesīgi saņemt šos pabalstus.

1. izcēlums. Gados vecāku cilvēku autonomija, līdzdalība un tiesības

Eiropas sociālo tiesību pīlārs kalpo kā kompass ceļā uz labākiem darba un dzīves apstākļiem visiem – neatkarīgi no vecuma – un patiesām sociālajām tiesībām. Tajā ir ietverti vairāki principi, kas vērsti uz novecošanas radītajiem izaicinājumiem.

Vecāka gadagājuma cilvēki bieži nonāk neaizsargātības situācijā; daži no viņiem ne vienā veidā vien, piemēram, cilvēki ar veselības problēmām vai invaliditāti²³, cilvēki, kuri ir piederīgi etniskai vai reliģiskai minoritātei, vai lesbietes, geji, biseksuāļi, transpersonas, interseksuāļi un kvīri (LGBTIK). Dažiem var būt vajadzīga palīdzība, kas tieši saistīta ar viņu pašu vai viņu aktīvu aizsardzību, piemēram, rūpēšanās par finansēm vai medicīniskās aprūpes organizēšana. Tas arī uzsvērts neseno pieņemtajā jaunajā Patērētāju tiesību aizsardzības programmā²⁴. Turklāt neaizsargāti vecāka gadagājuma cilvēki var arī saskarties ar ļaunprātīgas izmantošanas risku, piemēram, nevērības rezultātā vai fiziskas vai psiholoģiskas vardarbības dēļ. Smagās sekas, ar kurām pandēmijas laikā saskārās neaizsargāti vecāka gadagājuma cilvēki, liecina par to, cik svarīgi ir aizsargāt viņu autonomiju, kā arī viņu veselību un dzīves apstākļus.

Lai varētu piekļūt precēm un pakalpojumiem, tostarp sabiedriskajiem pakalpojumiem, un lai varētu piedalīties politiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, aizvien biežāk ir vajadzīgas digitālās prasmes. Tehnoloģiju attīstība var palielināt vecāka gadagājuma cilvēku neaizsargātību, piemēram, tad, ja viņi tik labi nepārzina digitālos rīkus vai viņiem ir grūtāk tiem pielāgoties, vai ja viņiem ir ierobežota piekļuve digitālajām tehnoloģijām. Rezultātā viņi lielākā mērā var kļūt par krāpšanas, mānīšanas un negodīgas tirdzniecības prakses upuriem, kā esam pārliecinājušies pandēmijas un ierobežošanas pasākumu laikā. Vecāka gadagājuma cilvēki, kuri dzīvo ārvalstīs vai kuriem pieder īpašums ārvalstīs, arī var būt īpaši neaizsargāti, kam par iemeslu ir svešvalodu barjera un nepazīstamas administratīvās un tiesu sistēmas, un pārrobežu situācijās var būt nepieciešami īpaši aizsardzības pasākumi.

Vecāka gadagājuma cilvēku skaita pieaugums Eiropas Savienībā izraisa specifiskas bažas par drošību un drošumu, jo šādi cilvēki var kļūt par organizētās noziedzības mērķi, piemēram, tos var apdraudēt zvani mājās, krāpnieki uz ielas, apzagšana, kabatzagli vai citi mānīšanas un noziegumu veidi.

Lai vecāka gadagājuma cilvēki varētu īstenot savas tiesības un autonomiju un pēc iespējas lielākā mērā piedalīties sabiedrības dzīvē, ir jāņem vērā šādas neaizsargātības situācijas, un politikas veidotājiem vajadzības gadījumā tās specifiski jārisina visos līmeņos.

²³ Eiropas Savienība ir apņēmusies ievērot Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (*UNCRPD*), lai aizsargātu personu ar invaliditāti tiesības un cieņu.

²⁴ COM(2020) 696 final, 13.11.2020.

4.3. Pietiekamas, taisnīgas un ilgtspējīgas pensiju sistēmas

Atkārtoti (it īpaši Padomes un Komisijas kopīgi publicētajos ziņojumos par pensiju pietiekamību²⁵) ir uzsvērts tas, ka uzdevums ir saglabāt pietiekamas, taisnīgas un ilgtspējīgas pensijas novecojošā sabiedrībā un ka cilvēkiem jāuzkrāj papildu ietaupījumi. Tomēr turpmāku reformu neveikšanas gadījumā lielāks pensionāru skaits un mazāk darbaspējīgā vecuma cilvēku, visticamāk, nozīmēs to, ka būs jāpalielina iemaksu likmes un jāsamazina pensiju kompensācijas likmes, lai nodrošinātu publisko finanšu stabilitāti. Šāda attīstība var izraisīt divkāršu slogu jaunākām paaudzēm un tādējādi radīt jautājumus par taisnīgumu starp paaudzēm.

Ilgāks darba mūžs ir viens no svarīgākajiem šīs situācijas risinājumiem. Kā norādīts jaunākajā Eurostat prognozē par iedzīvotāju skaitu, ES vecumatkarības koeficients²⁶ 2040. gadā paliktu tādā pašā līmenī kā 2020. gadā tikai tad, ja darba mūža ilgums tiktu pagarināts līdz 70 gadu vecumam. Tomēr starp dalībvalstīm pastāv ievērojamas atšķirības, kas liecina par dažādiem izaicinājumiem visur Eiropā. Lai valsts mēroga vecumatkarības koeficientu 2040. gadā saglabātu nemainīgu salīdzinājumā ar 2020. gadu, prognozes liecina, ka Maltai, Ungārijai un Zviedrijai darba mūža ilgums būtu jāpagarina tikai līdz 68 gadiem, savukārt Lietuvai un Luksemburgai tas būtu jāpagarina līdz 72 gadiem. Jau 2019. gadā vecumatkarības koeficients būtiski atšķīrās – no 22 Luksemburgā līdz 39 Itālijā un 38 Somijā²⁷.

Ar pensiju sistēmām varētu atbalstīt ilgāku darba mūžu, automātiski pielāgojot pensionēšanās vecumu vai karjeras prasības, uzkrājuma likmes vai pabalstus, lai atspoguļotu ilgāku paredzamo mūža ilgumu. Ja **priekšlaicīga pensionēšanās** tiktu aprobežota ar objektīvi pamatotiem gadījumiem, tiktu noteiktas vispārējas tiesības strādāt pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas un tiktu ieviestas elastīgas pensionēšanās shēmas, tas var palīdzēt padarīt pensiju sistēmas gan pietiekamas, gan ilgtspējīgas.

To reformu ietvaros, kuru mērķis ir modernizēt pensiju sistēmas, ir rūpīgi jāapsver **pārdales un taisnīguma loģika** pensiju sistēmās. Faktori, kurus varētu ņemt vērā, cita starpā ir šādi: pieaugošais demogrāfiskais slogs uz nākamajām paaudzēm, taisnīga attieksme pret darba ņēmējiem, kas agri ienāk darba tirgū, pārdales spēja pa ienākumu grupām, ar ģimeni saistīto karjeras pārtraukumu aizsardzība un preferenciālo pensiju shēmu pakāpeniska izbeigšana.

Tiem, kuri nākotnē nespēs ilgāk strādāt, būtu jāsaņem pensijas, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīves līmeni vecumdienās. To varētu panākt, piemēram, izmantojot pensiju kredītus, minimālās pensijas, pensijas, kuru pamatā ir dzīvesvieta, un sociālo palīdzību, kas paredzēta vai pieejama arī vecāka gadagājuma cilvēkiem.

²⁵ Reizi trijos gados Padome un Komisija kopīgi publicē ziņojumu par novecošanu un ziņojumu par pensiju pietiekamību (nākamie izdevumi tiks publicēti 2021. gadā).

²⁶ Šeit izmantotais vecumatkarības koeficients ir attiecība starp 65 gadus vecu un vecāku personu skaitu un to personu skaitu, kuras ir vecumā no 20 līdz 64 gadiem. Šī vērtība ir izteikta uz 100 personām darbaspējīgā vecumā (15–64 gadi).

²⁷ Avots: tiešaistē pieejamā Eurostat tabula proj_19np un Komisijas Reģionālās politikas un pilsētpolitikas ģenerāldirektorāta aprēķini, sīkāka informācija pieejama [šeit](#).

Nodrošinot to, ka pensiju sistēmas aptver dažādus saimnieciskās darbības veidus (piemēram, **paplašinot piekļuvi**, lai aptvertu vairāk darba ņēmēju veidu un pašnodarbinātos), tas palīdzētu nodrošināt pensiju sistēmu pietiekamību un iemaksu bāzi un mazinātu nevienlīdzību darba tirgū. Tā kā pārmaiņas ekonomikā un darba pasaulē varētu ietekmēt iemaksu bāzi, dalībvalstīm, iespējams, būs jāpārskata tas, kā to sociālās aizsardzības sistēmas tiek nodrošinātas ar resursiem.

Iedzīvotāji ir jāinformē par viņu pensijas tiesību statusu. Papildu pensijas uzkrājumus var gūt, izmantojot kvalitatīvas, drošas un izmaksu ziņā lietderīgas **papildpensijas**, tostarp Pan-Eiropas privāto pensiju produktu (PEPP)²⁸, kas papildina valsts obligātās pensiju shēmas. Ar politikas pasākumiem, kuru mērķis ir atvieglināt un sekmēt dalību papildpensiju shēmās, būtu jāņem vērā šo shēmu fiskālās izmaksas un ietekme uz sadali un jārod līdzsvars starp plašu un iekļaujošu tvērumu un aizsardzības pasākumiem pret tirgus svārstīguma sekām, no vienas puses, un izmaksu lietderību, no otras puses.

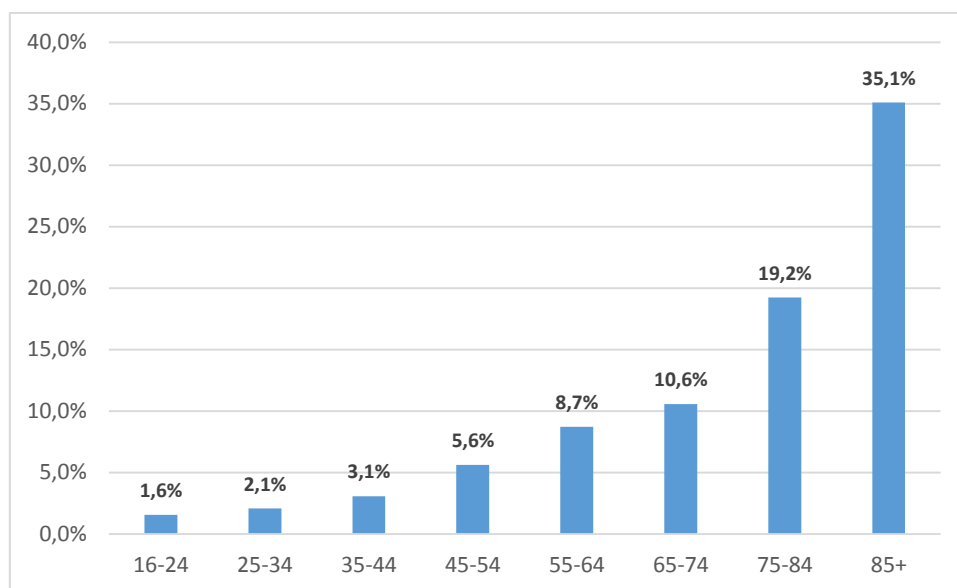
6. *Kā varētu labāk atbalstīt vecāka gadagājuma cilvēku brīvprātīgo darbu un starppaaudžu mācīšanos, t. sk. pāri robežām, lai veicinātu zināšanu apmaiņu un pilsonisko līdzdalību? Kāda loma varētu būt digitālai platformai vai citām iniciatīvām ES līmenī, un kāda būtu šādu iniciatīvu mērķauditorija? Kā jauniešu brīvprātīgo darbu kopā ar vecāka gadagājuma cilvēkiem un viņu labā varētu apvienot starppaaudžu iniciatīvās?*
7. *Kādi pakalpojumi un labvēlīga vide būtu jāizveido vai jāuzlabo, lai nodrošinātu vecāku cilvēku autonomiju, neatkarību un tiesības un veicinātu viņu līdzdalību sabiedrībā?*
8. *Kā ES var atbalstīt neaizsargātas vecāka gadagājuma personas, kuras nespēj aizstāvēt savas finansiālās un personīgās intereses, sevišķi pārrobežu situācijās?*
9. *Kā ES var atbalstīt dalībvalstu centienus panākt lielāku taisnīgumu sociālās aizsardzības sistēmās dažādām paaudžu, dzimuma, vecuma un ienākumu grupām, nodrošinot, ka šīs sistēmas saglabā finansiālo stabilitāti?*
10. *Kā mazināt un novērst nabadzības risku vecumdienās?*
11. *Kā nodrošināt pienācīgas pensijas personām (galvenokārt sievietēm), kuras lielu darba dzīves daļu pavada neapmaksātā darbā (bieži vien aprūpējot citus)?*
12. *Kāda nozīme atbilstīgu pensijas ienākumu nodrošināšanā varētu būt papildpensijām? Kā varētu panākt to darbību visā ES un kāda būtu ES loma šajā procesā?*

5. Novecojošas sabiedrības augošo vajadzību apmierināšana

Neraugoties uz to, ka paredzamais veselīgas dzīves ilgums ir pagarinājies, tomēr, pieaugot vecumam, pieaug arī saslimšanas vai invaliditātes varbūtība. Daudzi vecāka gadagājuma cilvēki pakāpeniski kļūst nevarīgi, kā arī atkarīgi no **ilgtermiņa aprūpes**.

²⁸ PEPP ir brīvprātīga privāto pensiju shēma, kuru paredzēts ieviest 2022. gadā un ar kuru patērētājiem tiks piedāvāts jauns Eiropas mēroga produkts pensijas uzkrājumu veidošanai. Sk. 2019. gada 20. jūnija Regulu (ES) 2019/1238.

1. attēls. Atkarības līmenis²⁹ Eiropas Savienībā pieaug līdz ar vecumu, 2015.–2019. g.



Avots: Komisijas Ekonomikas un finanšu lietu ģenerāldirektorāta aprēķini, kuru pamatā ir tiešsaistē pieejamā Eurostat datu tabula hlth_silc_06.

Veselības veicināšana un slimību profilakse, kas izpaužas kā veselīgs dzīvesveids, darba aizsardzība un aktīva sociālā dzīve, var palīdzēt mazināt vai atlikt šīs problēmas. Atbalstoša politika, piemēram, pilsētvides atjaunošana, lauku apvidu atdzīvināšana un pieejamības nodrošināšana ēkās un transporta līdzekļos, var palīdzēt atvieglot dzīvi, jo īpaši cilvēkiem ar ierobežotām pārvietošanās spējām.

Kaut arī šādi politikas pasākumi var palīdzēt mīkstināt problēmu kopumā, tomēr novecošana un ilgmūžība nenovēršami novedīs pie tā, ka strukturāli pieaugs vispārējais pieprasījums pēc veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem³⁰. Situācija vēl vairāk pasliktināsies dažos attālos un lauku reģionos, kuri parasti saskaras ar problēmām sniegto sociālo pakalpojumu kvalitātes un apmēra ziņā.

Veidam, kādā sabiedrība gatavojas novecošanai, nav jāaprobežojas tikai ar ekonomiskiem jautājumiem un kvalitatīviem, cenas ziņā pieņemamiem pakalpojumiem. Mums jādomā par to, kā paaudzes dzīvo kopā. Viena no bažām attiecas uz aizvien lielāko **vientulības un sociālās izolācijas** risku, kas skar gan jaunākus, gan gados vecākus cilvēkus, kā daudzi pieredzēja arī Covid-19 pandēmijas laikā. Kaut arī šis risks ir mazāk pamanāms, tomēr tas reāli ietekmē mūsu ekonomikas, sociālās un veselības aprūpes sistēmas un ir pelnījis politikas veidotāju uzmanību.

²⁹ Piezīme: atkarības līmenis tiek aprēķināts kā piecu gadu vidējais rādītājs par parasto aktivitāšu ilgstošu, būtisku ierobežojumu veselības problēmas dēļ; šie ierobežojumi ik gadu tiek noteikti pašvērtējumā.

³⁰ Eiropas sociālo tiesību pīlāra 16. un 18. principā ir paredzētas “tiesības uz savlaicīgu piekļuvi kvalitatīvai profilaktiskajai un ārstnieciskajai veselības aprūpei par pieņemamu cenu” un “tiesības uz kvalitatīviem un cenas ziņā pieņemamiem ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem, īpaši mājaprūpes pakalpojumiem un aprūpes pakalpojumiem kopienās”.

5.1. *Novecojošas sabiedrības vajadzību apmierināšana veselības un ilgtermiņa aprūpes jomā*

Demogrāfisko pārmaiņu rezultātā būs vairāk gados vecāku pacientu, kuri slimo ar hroniskām un – daudzos gadījumos – ar vairākām slimībām. Gandrīz puse no personām vecumā no 65 gadiem vai vairāk uzskata, ka tām ir invaliditāte vai ilgstošs aktivitātes ierobežojums. Turklāt klimata pārmaiņu, dabas katastrofu un vides degradācijas un piesārņojuma sekām ir tendence nesamērīgi palielināt spiedienu uz vecāka gadagājuma cilvēku veselību. Tas palielinās nepieciešamību pēc **veselības aprūpes** un citiem aprūpes vai atbalsta pakalpojumiem.

Kaut arī gan veselības aprūpes, gan ilgtermiņa aprūpes sistēmām būs jāreaģē uz pieaugošo pieprasījumu, tomēr tās saskaras ar atšķirīgām problēmām, piemēram, attiecībā uz darbaspēku, sociālās aizsardzības segumu vai kvalitātes standartiem.

Visaptveroša politikas reakcija var nozīmēt to, ka jāveic ieguldījumi kvalitatīvos pakalpojumos un infrastruktūrā, kā arī veselības aprūpes pētniecībā un inovācijā, jānodrošina piekļuve veselības aprūpei, jāpiedāvā pievilcīgi darba apstākļi, lai novērstu darbinieku trūkumu, un jāizmanto inovatīva tehnoloģija, lai uzlabotu efektivitāti. Tehnoloģiskais progress ļauj piedāvāt konkrētus pakalpojumus un terapiju nevis slimnīcās, bet gan jaunā veidā. Lielāks ambulatorās un kopienā esošas aprūpes **infrastruktūras** piedāvājums ne tikai nodrošina labāku veselības un sociālo aprūpi, bet arī ļauj vecāka gadagājuma cilvēkiem piedalīties sociālos un labbūtību veicinošos pasākumos.

Nākamajos 10 gados veselības un sociālās aprūpes nozarē ir potenciāls izveidot 8 miljonus darbvietu. Tam būs vajadzīgs vairāk speciālistu, kā arī darba ņēmēju kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija; šim uzdevumam it īpaši pievērsīsies 2020. gada novembrī uzsāktais Prasmju pilnveides pakts. Turklāt, lai novērstu veselības aprūpes darbinieku trūkumu, liela nozīme varētu būt arī darbinieku **pārrobežu mobilitātei**. ES pilsoņi, kuri strādā dalībvalstī, kas nav viņu izcelsmes dalībvalsts, 2018. gadā veidoja gandrīz 5 % no darbiniekiem veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes jomā, savukārt imigranti no valstīm ārpus ES veidoja 9,1 %³¹. Veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes aspektu integrēšana esošajos likumīgas migrācijas kanālos varētu arī uzlabot migrantu prasmju izmantošanu Eiropas Savienībā.

Paredzams, ka to cilvēku skaits, kuriem, iespējams, būs vajadzīga **ilgtermiņa aprūpe**, ES 27 dalībvalstīs palielināsies no 19,5 miljoniem 2016. gadā līdz 23,6 miljoniem 2030. gadā un 30,5 miljoniem 2050. gadā³². Ilgtermiņā vairs nevar paļauties uz neformāliem aprūpētājiem, jo ir aizvien grūtāk saņemt palīdzību no ģimenes locekļu puses, kam par iemeslu ir tas, ka ģimenēm ir mazāk bērnu, tās dzīvo tālāk viena no otras un sievietes lielākā mērā iesaistās darba tirgū.

Dalībvalstis saskaras ar kopīgiem izaicinājumiem ilgtermiņa aprūpē, tostarp tādiem kā nodrošināt **piekļuvi** ilgtermiņa aprūpei, tās **pieejamību par pieņemamu cenu** un **kvalitāti**, kā arī gādāt par piemērotu **darbaspēku**. Daudzi, kuriem ir vajadzīga aprūpe, nevar tai piekļūt tādēļ, ka nav pietiekama piedāvājuma, ir augstas izmaksas un trūkst sociālās aizsardzības vai

³¹ JRC, *Health care and long-term care workforce: Demographic challenges and potential contribution of migration and digital technology*, <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121698>.

³² Prognozes no 2018. gada ziņojuma par novecošanu.

apdrošināšanas seguma, kurš nodrošina pieejamību par pieņemamu cenu. Ja nav pienācīgas sociālās aizsardzības, nepieciešamība pēc ilgtermiņa aprūpes var būt iemesls tam, kāpēc cilvēki nonāk nabadzībā. Šis risks jākompensē, novecojošas sabiedrības apstākļos saglabājot sistēmu fiskālo stabilitāti.

Kvalitatīva ilgtermiņa aprūpe ir svarīga, lai nodrošinātu cilvēka cieņu, izvēli un labbūtību, kā arī lai izvairītos no nevajadzīgas hospitalizācijas. Eiropas Savienībā pašlaik ir atšķirīgi kvalitātes standarti un interpretācijas, un dalībvalstis patlaban atrodas dažādos kvalitātes nodrošināšanas posmos. Ir svarīgi atzīmēt, ka ir dažādi veidi, kā piedāvāt kvalitatīvu ilgtermiņa aprūpi. Piedāvājot kopienas līmeņa pakalpojumu sniegšanu vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem vajadzīga ilgtermiņa aprūpe (tostarp cilvēkiem ar invaliditāti), var tikt atbalstītas viņu tiesības neatkarīgi dzīvot kopienā, cik vien ilgi iespējams. No otras puses, ar stacionāriem vai citiem pakalpojumiem var nodrošināt tādu aprūpes pakalpojumu sniegšanu, kuri pārsniedz kopienas līmeņa struktūru iespējas.

Ir grūti pieņemt un paturēt darbā kvalificētus **darbiniekus** ilgtermiņa aprūpes jomā, kam par iemeslu ir zemais atalgojums un smagie darba apstākļi. Tas palielina spiedienu uz neformāliem aprūpētājiem (parasti sievietēm), kam ir grūtības panākt līdzsvaru starp aprūpi un apmaksātu darbu – bieži vien tas rada izmaksas sabiedrībai, piemēram, negatīvu ietekmi uz veselību un labbūtību, mazāku līdzdalību darba tirgū un mazākus ienākumus.

Kā uzsvērts paziņojumā “Spēcīga sociālā Eiropa taisnīgai pārejai”³³, **spēcīgu ilgtermiņa aprūpes sistēmu** izveide uzlabos cenu ziņā pieņemamas un kvalitatīvas ilgtermiņa aprūpes pieejamību, nodrošinās cilvēka cienīgu dzīvi vecumdienās un vairo nodarbinātības iespējas aprūpes ekonomikā. Kopīgs Eiropas Komisijas un Sociālās aizsardzības komitejas ziņojums, kas tiks publicēts 2021. gadā, sniegs ieskatu pašreizējā situācijā saistībā ar ilgtermiņa aprūpes sistēmām Eiropas Savienībā, kā arī informēs par Covid-19 pandēmijas ietekmi.

Lielā mērogā ieviešot tādas **sociālas un tehnoloģiskas inovācijas** kā e-veselība, mobilā veselība, teleaprūpe, integrēta aprūpe vai neatkarīga dzīvošana, varētu būtiski uzlabot veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes sistēmu efektivitāti. Attālinātas uzraudzības modeļi veselības aprūpes jomā, jo īpaši tādi, ar kuriem aprūpes komandā ietver arī pacientus un ģimenes locekļus, ir apliecinājuši acīmredzamas priekšrocības to pacientu gadījumā, kuriem ir hroniskas slimības³⁴.

Aprūpes integrācija, kas panākama, cieši sadarbojoties un apmainoties ar informāciju starp speciālistiem, pacientiem un viņu aprūpētājiem (tostarp neformāliem aprūpētājiem), var ierobežot pieaugošās veselības un sociālās aprūpes izmaksas un vienlaikus var palīdzēt vecāka gadagājuma cilvēkiem ilgāk palikt neatkarīgiem un uzlabot viņu labbūtību.

Sociālos uzņēmumus un bezpeļņas organizācijas (it īpaši savstarpējas apdrošināšanas biedrības) izmanto aizvien biežāk, lai sniegtu –tostarp vecāka gadagājuma cilvēkiem – veselības un sociālās aprūpes pakalpojumus. Šādi uzņēmumi un organizācijas var būt efektīvi, jo tiem ir saiknes ar vietējo kopienu un atbilstošas zināšanas, un tiem ir skaidri formulēti sociālie mērķi.

³³ COM(2020) 14 final, 14.1.2020.

³⁴ *Transforming the future of ageing* (Pārveidojot novecošanas nākotni), SAPEA (2019) <https://www.sapea.info/wp-content/uploads/tfa-report.pdf>.

Eiropas Savienība atbalsta dalībvalstis ilgtermiņa aprūpes sistēmu un reformu veicināšanā ar analītiska darba, savstarpējas apmaiņas, politikas norāžu un ES finansējuma palīdzību. Ilgtermiņa aprūpē un veselības aprūpē esošie izaicinājumi ir atspoguļoti arī Eiropas pusgada procesā. Eiropas Savienība atvieglo valstu sociālā nodrošinājuma sistēmu koordināciju, aizsargājot to personu tiesības, kuras pārvietojas Eiropā, tostarp šo personu piekļuvi ilgtermiņa aprūpes pabalstiem³⁵. Vairākas iniciatīvas (piemēram, direktīva par darba un privātās dzīves līdzsvaru vai priekšlikums direktīvai par adekvātu minimālo algu³⁶) palīdzēs uzlabot neformālo aprūpētāju situāciju un nodrošināt šajā nozarē pienācīgu atalgojumu. Saistībā ar Covid-19 jāatzīmē, ka analīze par pandēmijas ietekmi uz ilgtermiņa aprūpi³⁷ un izstrādātie norādījumi par pandēmijas pārvaldību ilgtermiņa aprūpes vidē³⁸ izgaismo strukturālos trūkumus.

5.2. Mobilitāte, savienojamība un piekļūstamība

Sabiedrības novecošana Eiropā ir demogrāfiska tendence, kas, visticamāk, nākotnē ietekmēs **mobilitātes** modeļus. Sabiedriskā transporta pakalpojumu sniedzējiem būs jāpielāgojas arvien lielākam skaitam pasažieru ar invaliditāti vai ierobežotu mobilitāti un jāveic ieguldījumi viedā bezšķēršļu transporta infrastruktūrā un transportlīdzekļos. Tā kā vecāka gadagājuma cilvēku vairākums ir sievietes, mobilitātei, iespējams, vairāk jāpievēršas sieviešu specifiskajām vajadzībām attiecībā uz ceļojuma laiku un mērķi, maršrutu un ceļojuma attālumu, kā arī drošumu.

Transporta **automatizācija un digitalizācija** var palīdzēt samazināt negadījumu skaitu, uzlabot ceļošanas un transportēšanas darbības, veicināt multimodalitāti, samazināt enerģijas patēriņu un piesārņojumu un optimizēt resursu un infrastruktūras izmantošanu. No otras puses, automatizācija un digitalizācija rada arī problēmas vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem nav digitālo pamatprasmju vai kuriem ir ierobežota piekļuve internetam. Minētās problēmas ir īpaši aktuālas gados vecākiem cilvēkiem, kuri dzīvo lauku apvidos.

Organizējot **pilsētu infrastruktūru un pakalpojumus**, būtu jāņem vērā vecāka gadagājuma cilvēku atšķirīgās vajadzības un spējas. Daudzas pilsētas savos urbānās mobilitātes plānos jau tagad ņem vērā veselības, dzimumu līdztiesības un citus apsvērumus. Piekļūstamība sekmē sociālo iekļaušanu. Pielāgoti mājokļu risinājumi un “viedās mājas”, kas aprīkotas ar sensoriem un automatizētām elektroierīcēm, gaismas un apkures sistēmām, var uzlabot to gados vecāku cilvēku drošību, kuri dzīvo vieni, un palielināt produktu ilgmūžību un atkalizmantojamību.

5.3. Teritoriālās atšķirības attiecībā uz piekļuvi aprūpei un pakalpojumiem

Kaut arī vairumā ES valstu ir sasniegts vispārējs aptvērums attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumu pamatkopumu, tomēr pakalpojumu klāsts un izdevumu pārņemšanas apjoms dažādās valstīs būtiski atšķiras. Faktiska piekļuve aprūpei var tikt ierobežota finansiālu iemeslu, darbinieku trūkuma, ilga gaidīšanas laika un pārāk tāla ceļa dēļ, kas jāņem vērā līdz tuvākajai veselības aprūpes iestādei. Dažās dalībvalstīs ir konstatētas problēmas saistībā ar

³⁵ Regula (EK) Nr. 883/2004 (2004. gada 29. aprīlis).

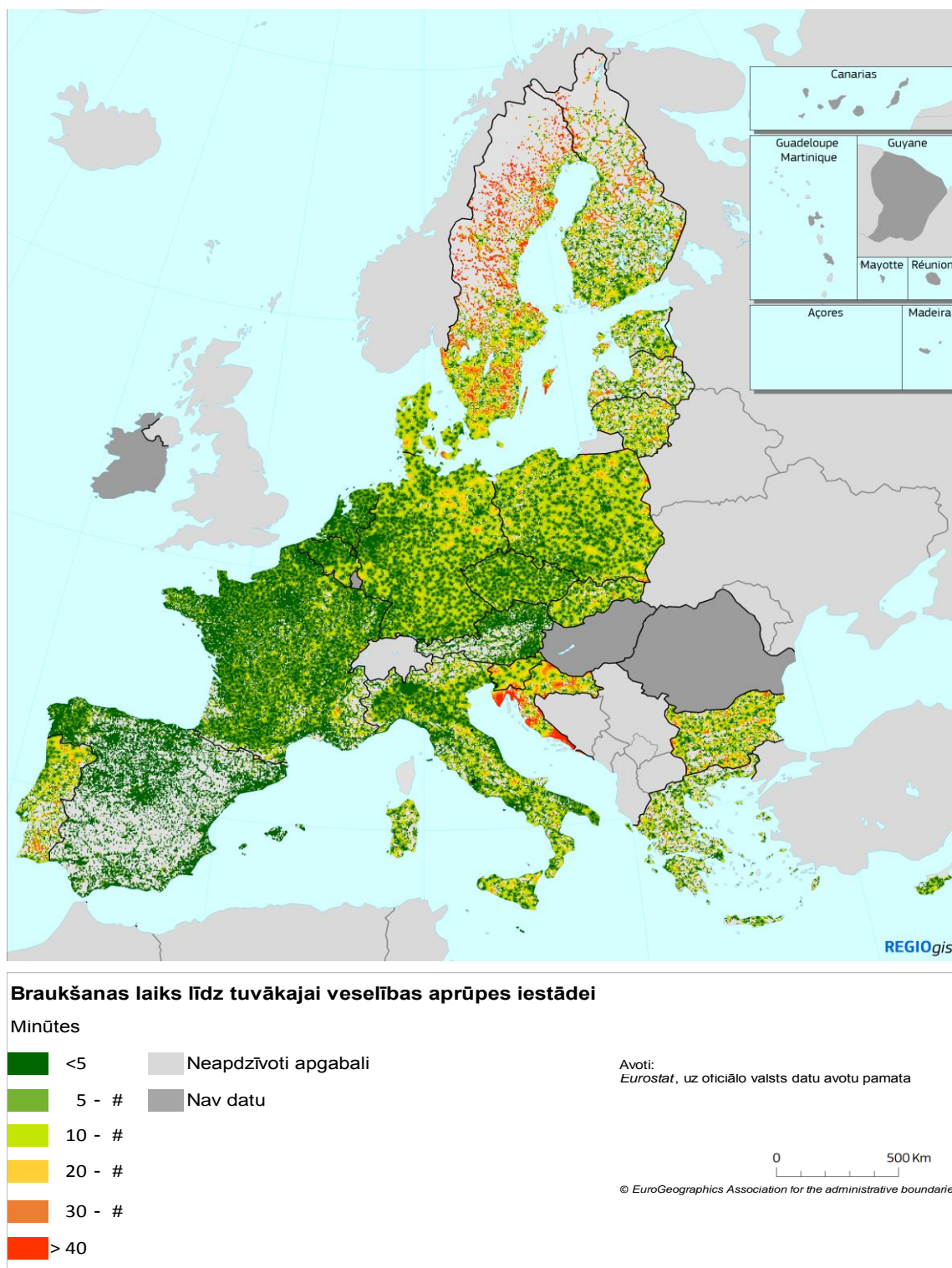
³⁶ Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) un COM(2020) 682 final, 28.10.2020.

³⁷ Kopīgs Eiropas Komisijas un Sociālās aizsardzības komitejas ziņojums, kas tiks publicēts 2021. gadā.

³⁸ <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/surveillance-COVID-19-long-term-care-facilities-EU-EEA>.

piekļuvi veselības aprūpei lauku un nomaļos apgabalos. Šie apgabali tiek dēvēti par “medicīniskiem tuksnešiem”³⁹. Reģionālās atšķirības attiecībā uz piekļuvi veselības aprūpei ir kļuvušas vēl lielākas Covid-19 pandēmijas laikā. Tas pats attiecas uz piekļuvi ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem un infrastruktūrai.

2. karte. Braukšanas laiks līdz tuvākajai veselības aprūpes iestādei



³⁹ Avots: tiešsaistē pieejamā Eurostat tabula hlth_silc_21. Sk. arī [ES veselības aprūpes iestāžu karti](#).

Tehnoloģija var palīdzēt uzlabot vecāka gadagājuma cilvēku piekļuvi veselības aprūpei, it īpaši attālos apgabalos. **Digitalajiem risinājumiem** ir liela nozīme atšķirību novēršanā, un tie kļūst arvien izplatītāki, piemēram, telekonsultāciju gadījumā. Šādu rīku izmantošanai būs vajadzīga atbilstoša apmācība un atbalsts.

Zema iedzīvotāju blīvuma dēļ lauku pašvaldībām ir grūti piedāvāt izmaksu ziņā efektīvu, regulāru un ērtu sabiedrisko **transportu**, kas par pieņemamām cenām ir arī pieejams vecāka gadagājuma cilvēkiem. Ja tiek slēgtas vietējās struktūras, piemēram, veikali, bankas, veselības aprūpes iestādes u. tml., tad cilvēkiem jāmēro tālāks ceļš, lai piekļūtu šiem pakalpojumiem – tā ir problēma, kas var nesamērīgi skart gados vecākus lauku iedzīvotājus. Inovatīvi, vietējās kopienās balstīti, dažkārt mobili pakalpojumu risinājumi var palīdzēt novērst trūkumus, saglabājot piekļuvi pakalpojumiem mazapdzīvotos apgabalos.

2. izcēlums. Visu paaudžu vajadzību apmierināšana

Viens no galvenajiem jautājumiem debatēs par to, kā reaģēt uz novecošanu, ir taisnīgums starp paaudzēm. Izaicinājums ir saglabāt pienācīgu sociālās aizsardzības līmeni, neuzliekot pārmērīgu slogu darbaspējīgā vecuma iedzīvotājiem, kuru skaits sarūk un kuru iemaksas ir lielākais sociālo sistēmu finansējuma avots. Nodokļu sloga novirzīšana no darbaspēka uz piesārņojumu (kā ierosināts Eiropas zaļajā kursā) var piedāvāt jaunus risinājumus. Ja netiks veiktas turpmākas reformas, tad aizvien lielākā daudzveidība darba tirgū būs iemesls tam, ka sociālās aizsardzības sistēmas aptver mazāk cilvēku un mazāks skaits cilvēku veic iemaksas šajās sistēmās.

Publisko finanšu stabilitāte ir cieši jāuzrauga, it īpaši valstīs ar lielu valsts parādu. Ar novecošanu saistīto valsts izdevumu kopējās izmaksas visā Eiropas Savienībā pašlaik pārsniedz 25 % no IKP. *2018. gada ziņojumā par novecošanu* tika prognozēts, ka līdz 2070. gadam šīs izmaksas palielināsies par 1,1 procentpunktu, 11 dalībvalstīs pieaugot par 3 procentpunktiem vai vairāk. Pieauguma pamatā galvenokārt ir izdevumi par ilgtermiņa aprūpi un veselības aprūpi, kas atbilst vajadzībai pienācīgi apmierināt novecojošas sabiedrības vajadzības. Turklāt Covid-19 pandēmijas apkarošanas sekas un ierobežošanas pasākumu ekonomiskās sekas ir radījušas turpmākus izaicinājumus.

Tomēr ar novecošanu saistīto izdevumu pieaugums praksē var izrādīties vēl lielāks, piemēram, tad, ja tiek atceltas līdzšinējās pensiju reformas vai tiek pieņemtas jaunas reformas, ar kurām palielina izdevumus. Tehnoloģiskais progress veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes jomā varētu palīdzēt uzlabot pakalpojumu kvalitāti, taču tas varētu arī radīt lielākus izdevumus; līdzīgā kārtā arī labākai piekļuvei cenas ziņā pieņemamai ilgtermiņa aprūpei var būt nepieciešams papildu publiskais finansējums.

Fiskālā stabilitāte un pietiekamība ir vienas monētas divas puses, jo Eiropa ir cieši apņēmusies ievērot savus augstos sociālos standartus. Politikas pasākumi var palīdzēt saskaņot sociālo un fiskālo stabilitāti, pagarinot darba mūžu, kā arī paplašinot tvērumu un pārskatot sociālās aizsardzības sistēmas.

5.4. Labbūtības uzlabošana ar paaudžu solidaritātes palīdzību

Pieaugošais vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars var nozīmēt to, ka ir vajadzīga politika, ar ko ņem vērā tādas sociālās un emocionālās vajadzības kā drošība un sociālā mijiedarbība. Sociālo sajaukšanos ierobežo tas, ka dažādas vecuma grupas apmetas uz dzīvi dažādos pilsētu

rajonos un dažādos reģionos atbilstoši izvēlei par labu kādai dzīvesvietai; šī izvēle ir atkarīga no attiecīgā dzīves posma. Gados jauni studenti parasti apmetas uz dzīvi pilsētu centros, jaunas ģimenes apmetas priekšpilsētās, savukārt vecāka gadagājuma cilvēki pārceļas uz mazāk apdzīvotām vietām, kas atrodas lielākā attālumā no pilsētu centriem. Šīm, no vecuma atkarīgajām pārvietošanās tendencēm⁴⁰ var būt ietekme uz **kohēziju starp paaudzēm**.

Tiek lēsts, ka aptuveni 30 miljoni pieaugušo Eiropas Savienībā bieži jūtas **vientuļi**⁴¹. Vientulība skar visas vecuma grupas. Ar lielāku vientulību ir saistīti tādi faktori kā slikta veselība, nelabvēlīgi ekonomiskie apstākļi un dzīvošana vienatnē.

Covid-19 krīze ir izgaismojusi **garīgās veselības** vispārējo nozīmi. Pārvietošanās ierobežojumi ir būtiski ietekmējuši ļoti vecus, novājinātus cilvēkus, kuri dzīvo aprūpes iestādēs un kuriem bieži vien nav piekļuves digitālās komunikācijas līdzekļiem vai prasmju tos lietot. Ieguldījumi digitālajās prasmēs, kopienu attīstīšana un kohēzija starp paaudzēm var novērst garīgās veselības un labbūtības pasliktināšanos un mazināt nevienlīdzību.

Vecāka gadagājuma cilvēki ar labu veselību var sniegt būtisku artavu sociālās un ekonomiskās vērtības radīšanā mūsu sabiedrībā. Viņu kognitīvo prasmju neizmantošana ne tikai kaitē viņu garīgajai un fiziskajai veselībai un labbūtībai, bet ir arī garām palaista iespēja par labu kopienai.

Pieaug tendence (tā gan joprojām ir tikai sākumposmā) izveidot “**vairākpaaudžu mājas**” – dažkārt kā mājokļu kooperatīvus, kuros vecāka gadagājuma iedzīvotājiem nodrošina sabiedrību ikdienā, nodod prasmes un zināšanas gados jaunākiem iedzīvotājiem un padara iespējamu sociālo mijiedarbību par labu visiem.

13. *Kā ES var atbalstīt dalībvalstu centienus saskaņot pienācīgu un cenas ziņā pieejamu veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pieejamību ar fiskālo un finansiālo ilgtspēju?*
14. *Kā ES varētu atbalstīt dalībvalstis kopīgu ilgtermiņa aprūpes problēmu risināšanā? Kādi mērķi būtu jāuzstāda un kādi pasākumi jāveic ES politikas satvarā, ar ko risina tādas problēmas kā pieejamība, kvalitāte, pieņemamas cenas vai darba apstākļi? Kas būtu jāņem vērā attiecībā uz apgabaliem ar zemu iedzīvotāju blīvumu?*
15. *Kā vecāka gadagājuma cilvēki var gūt labumu no mobilitātes un veselības aprūpes pakalpojumu digitalizācijas? Kā var uzlabot sabiedriskā transporta piekļūstamību, pieejamību, cenu pieņemamību un drošību vecāka gadagājuma cilvēkiem, sevišķi lauku un attālos apvidos?*
16. *Vai, veidojot savu politiku, mēs pietiekami ņemam vērā vientulības cēloņus un ietekmi? Kādus pasākumus varētu veikt, lai novērstu vecāka gadagājuma cilvēku vientulību un sociālo izolāciju? Kādu atbalstu var sniegt ES?*
17. *Kāda loma pilsētu un lauku plānošanā var būt vairāku paaudžu kopdzīvei un mājokļiem, risinot ar sabiedrības novecošanu saistītās problēmas? Kā tos varētu labāk izmantot?*

⁴⁰ JRC, *Demographic landscape of EU territories — challenges and opportunities in diversely ageing regions*, (ES teritoriju demogrāfiskā aina — izaicinājumi un iespējas reģionos, kas noveco atšķirīgi) <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123046>.

⁴¹ JRC, *Politikas pārskats: Loneliness – an unequally shared burden in Europe* (Vientulība – nevienlīdzīgi sadalīts slogs Eiropā), 2019.

6. Perspektīva

Novecošana un ar to saistītie izaicinājumi un iespējas ir aktuāli visā mūsu dzīves gaitā, taču mūsu perspektīva mainās. Daudziem gados jauniem cilvēkiem šobrīd ir grūti ienākt darba tirgū, un pašreizējā Covid-19 krīze ir pasliktinājusi šo situāciju. Izredzes uz lielāku paredzamo mūža ilgumu – salīdzinājumā ar savu vecvecāku paaudzi – jauniem cilvēkiem ilgākā termiņā ir svarīgs faktors savas izvēles izdarīšanā, tostarp attiecībā uz izglītību, darba dzīvi un karjeras pārtraukumiem. Tas savukārt ietekmē viņu veselību, kā arī viņu vietu ekonomikā un sabiedrībā. Vienlaikus šodienas vecāko paaudzi raksturo visa sava mūža ieguldījums, vajadzības un gaidas. Visi kopā tie ir daļa no sabiedrības un ekonomikas, kurai jānodrošina visu tās locekļu labklājība, panākumi un labbūtība. Tāpēc pievēršanās novecošanas radītajiem izaicinājumiem un iespējām ir gan individuāla, gan kolektīva atbildība.

Kā izklāstīts šajā zaļajā grāmatā, ir daudz veidu, kā novērst vai ierobežot novecošanas negatīvo ietekmi uz mūsu sabiedrību. Cita starpā tie ir šādi: veselīgu un aktīvu vecumdienu veicināšana, mūsu veselības un aprūpes sistēmu noturības uzlabošana, darba tirgus rādītāju uzlabošana, sociālās aizsardzības modernizēšana un likumīgas migrācijas un integrācijas sekmēšana, kas veido politikas pasākumu kopuma daļu, kura mērķis ir panākt lielāku ražīgumu un efektivitāti visās jomās.

Eiropas Savienība var pievērsties minētajiem izaicinājumiem un iespējām, lietderīgi izmantojot gados jaunu un vecāka gadagājuma cilvēku apņēmību un līdzdalību, ar veicinošas rīcībpolitikas palīdzību sekmējot paaudžu solidaritāti un atbildību un vienlaikus uzņemoties vadošo lomu atbalstošas un dinamiskas sabiedrības izveidē.

Atveseļošanas un noturības mehānisma (kas ir galvenais atveseļošanas instruments *NextGenerationEU* pasākumu paketē) mērķis ir palīdzēt dalībvalstīm to darīt, ļaujot tām palielināt savu ekonomikas izaugsmes potenciālu, izveidot vairāk darbvieta un stiprināt ekonomisko un sociālo noturību pašreizējās krīzes pārvarēšanas gaitā. Vienlaikus *NextGenerationEU* ir paaudžu savstarpējā atbalsta un taisnīguma instruments, kas, pateicoties kombinācijai no vērienīgām, dalībvalstu īstenotām reformām un ieguldījumiem, vidējā termiņā un ilgtermiņā veicina ilgtspējīgu ekonomikas atveseļošanu, no kuras ieguvējas būs nākamās paaudzes.

Tomēr novecošana nav tikai jautājums par to, lai saglabātu izaugsmi un labklājības valsti. Runa ir arī par mūsu sabiedrību kopumā un to, kā mēs mijiedarbojamies paaudžu starpā. Līdztekus mūsu politiskajai reakcijai uz novecošanas sociālekonomisko ietekmi mums jāapspiež tas, kā nodrošināt, ka ikvienam ir dota iespēja līdzdarboties mūsu sabiedrībā. Tas nozīmē, ka diskusijā aktīvi jāiesaista gan jauni, gan gados vecāki cilvēki.

Galū galā ir tā, ka diskusija par politikas pasākumiem, kuru mērķis ir pievērsties novecošanas radītajiem izaicinājumiem un iespējām, ir diskusija gan par tūlītējiem, gan par ilgtermiņa risinājumiem. Minētajā diskusijā ir vajadzīgas uz nākotni vērstas pārdomas par šo demogrāfisko pārmaiņu ietekmi un alternatīvām Eiropas Savienības iekšienē, kā arī par šo pārmaiņu sekām uz Eiropas lomu pasaulē. Šāda uz nākotni vērsta domāšana varētu tikt integrēta minētajā diskusijā un atbalstīt ilgtermiņa ilgtspējīgas politikas lēmumus par labu cilvēkiem jebkurā vecumā.

KĀ PIEDALĪTIES APsiEŠANĀ

Ar šo zaļo grāmatu tiek uzsākta 12 nedēļu ilga sabiedriskā apspriešana. Komisija savā turpmākajā darbā ņems vērā visas piezīmes un sniegs atsauksmes par rezultātiem. Aicinām iesniegt Jūsu atbildes, izmantojot elektronisko veidlapu, kas atrodama šādā tīmekļa vietnē:

<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12722-Green-Paper-on-Ageing>.

Elektroniskās atbildes veidlapas izmantošana atvieglos Jūsu piezīmju apstrādi. Tomēr Jūs varat arī nosūtīt rakstisku atbildi uz šādu adresi:

*Green paper on ageing
SG.E.3.
BERL 06/270
European Commission
1049 Brussels
Belgium*